

І. В. Космідайло,
к. е. н., Уманська філія Європейського університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами. Сформовано складові та принципи функціонування механізму управління державними машинобудівними підприємствами. Уточнено понятійний апарат організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами.

In statti rozglyanuto teoretichni aspekty organizatsiyno-ekonomichnogo mehanizmu upravlinnya pidpriemstvami sovereign. Molded skladovi that the principles of sovereign funktsionuvannya mehanizmu upravlinnya mashinobudivnimi pidpriemstvami. Clarified ponyatiyny mashines organizatsiyno-ekonomichnogo mehanizmu upravlinnya pidpriemstvami sovereign.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кожне підприємство намагається функціонувати таким чином, щоб у кінцевому результаті діяльність як його складових, так і в цілому була ефективною. Це можливо, як вважають сучасні науковці та практики з питань управління, за умов наявності спеціального й оптимального для кожного підприємства механізму управління його діяльністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичним та практичним питанням організаційно-економічного механізму управління державними машинобудівними підприємствами присвячена значна кількість праць як у світовій, так і у вітчизняній науці. Серед досліджень вітчизняних та іноземних вчених ці проблеми висвітлені в роботах Ареф'євої О.В. [1], Ганущак Л.М. [2], Грещак М.Г. [3], Йохни В.М. [4], Короткова Е.М. [5], Мінаєва Є.С. [6], Рудченка О.Ю. [7], Шкільняка М.М. [8] та інших.

Мета написання статті — розгляд теоретичних аспектів організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами та розробка пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття “механізм управління” як ключовий елемент підприємства є відносно новим, про що свідчить відсутність пояснень щодо даного терміна в новітній довідковій економічній літературі.

О. Ареф'єва поняття “механізм” застосовує у переносному значенні і трактує його як систему, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності [1]. Вона також поєднує зазначене поняття з епітетом “механічний”, що означає той, що свідомо не регулюється. На її думку, при використанні поняття “механізм управління” передбачається створення такої системи, яка забезпечить постійний управлінський вплив,

спрямований на отримання певних результатів діяльності.

У сучасному словнику іноземних слів термін “механізм” трактується двояко: він визначається як внутрішня будова будь-чого і як сукупність станів та процесів, з яких складається будь-яке явище. Перевагою такого трактування є те, що спочатку треба знати, яким чином побудований даний об'єкт, для того, щоб потім можна було перейти до дослідження процесів його функціонування та розвитку.

Узагальнення різних поглядів щодо визначення сутності поняття “механізм управління” наведено у (табл. 1). На нашу думку, “механізм управління” слід визначати як оптимальну сукупність методів, принципів, інструментів і функцій управління, заснованих на узгодженні економічних інтересів задіяних суб'єктів господарської діяльності з урахуванням правових норм регулювання економічних відносин, які покликані сприяти цілеспрямованому оперативному розвитку діяльності підприємств для забезпечення відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам.

На сучасному етапі розвитку процес управління машинобудівним підприємством полягає в управлінні розвитком його наявним конкурентоспроможним потенціалом. Машинобудівні підприємства як суб'єкти управління є складними, динамічними, виробничими, соціально-економічними, технічними й організаційними системами, які відкриті для впливу зовнішнього середовища.

Доцільно проаналізувати структуру механізму управління та виокремити його найбільш суттєві елементи, що можуть бути використані на практиці досліджуваних підприємств.

З урахуванням специфіки досліджуваних державних підприємств, розглянемо механізм управління як тривекторну сукупність, опираючись на попередньо проведені дослідження (рис. 1).

М. Грещак організаційний механізм визначають як систему методів, способів і прийомів формування та регулювання відносин підприємства з внутрішнім та зовнішнім

середовищем [2].

До його складу входять правила, організаційно-правові нормативи та стандарти, що визначають і регулюють структуру управління, обов'язки, права, відповідальність органів управління і управлінського персоналу; організація процесу їх діяльності; розподіл робіт між різними виконавцями; оснащення управлінської праці засобами оргтехніки, чисельність працівників апарату управління, матеріальне й моральне стимулювання їхньої праці.

Є. Мінаєв та Е. Коротков [5, 6] організаційний механізм визначають як складну сукупність організаційних рішень, за допомогою яких використовуються найбільш ефективні форми участі працівників в управлінні системою. До нього відносять інструкції, розпорядження, організаційні вимоги, устав, регламент, дисципліну, відповідальність та ін. А такі складові, як оснащення управлінської праці засобами оргтехніки та стимулювання праці працівників апарату управління, вони виокремили в соціальний або соціально-економічний та технологічний механізми, на відміну від М. Грещака [3], який включає їх до складу організаційного механізму.

Соціальний або соціально-психологічний механізм, на думку Е. Короткова та Є. Мінаєва, є сукупністю способів, методів і показників, за допомогою яких відбувається удосконалення соціально-політичних, соціально-технологічних, соціально-побутових, соціально-особових і інших відносин між людьми в процесі діяльності підприємства. До них відносять соціальні структури, психологічну атмосферу, соціальний клімат, традиції, стиль спілкування та ін.

Технічний механізм Є. Мінаєвим визначається як сукупність технічних засобів управління підприємством і їх організація, що забезпечує збір, обробку, збереження і передачу інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень і здійснення контролю за їх виконанням.

Наведену класифікацію механізму управління М. Грещака можна вважати універсальною, оскільки всі дії підприємств спрямовані на досягнення кінцевої стратегічної мети і мають економічний і організаційний характер, відмінністю наведених класифікацій є те, що ознаки систематизації неоднакові [3].

Л. Ганущак вважає, що економічний (господарський) механізм — це система форм, методів, інструментів впливу суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення бажаних результатів [2]. При цьому на всіх рівнях управління економічний механізм включає елементи економічного, соціального й організаційного управління, тому правомірно і більш точно визначати його як організаційно-економічний механізм (далі OEM).

OEM являє собою “специфічну багатофункціональну і багатокомпонентну систему, яка складається з комплексу взаємозалежних блоків (елементів системи), підданих впливу зовнішніх і внутрішніх

Таблиця 1. Порівняльний перелік визначень трактування поняття “механізм управління”

№ п/п	Джерело інформації	Визначення терміна “механізм управління”
1	Г. Паша	Основний вузол системи управління разом із корисною системою в стані (і структурі управління – процесі управління, методи управління, технікой, організаційною системою і діяльністю процесів управління) та комплексом систем управління (як організаційна функціональна і соціальна системи управління). До нього належать цілі, форми, принципи та методи управління.
2	Е. Коротков	Сукупність методів, прийомів, засобів управління, які належать до сфери менеджменту, які і ефективною управлінням та відносять до сфери управління. Також до нього входять такі показники як: інтереси, цінності, соціально-психологічні умови, матеріальні, правові (наказувальні) впливи, вплив на об'єктів.
3	Сучасний економічний механізм	Надзвичайно будова будівництва, ефективність систем та процесів, в яких здійснюється будівля чи процес.
4	О. Антонов, А. Руднін	Організаційні рішення, організаційні та економічні цілі.
5	М. Кривчик	Система рішень та методів, засобів та додержання яких забезпечує його ефективну функціонування.
6	О. Дельска, А. Кірилович	Адміністративні рішення та методи суб'єкту-об'єкту діяльності управління.
7	А. Мельник, А. Ваня	Певна ланка структури, чітка послідовність дій, способів і повноточність, швидкість, надійність, їх відповідність та гарантія високого ефекту. Шляхи ініціативи: “Яка система у дії на наш час?”
8	О. Стрижак	Система, яка забезпечує постійний управлінський вплив, організований на певних принципах, регулятивні дії, вплив.
9	О. Волков	Принципи управління та функціональні рішення, які належать до сфери управління, засоби і методи та нормативні впливи й організаційно-функціональна структура процесу управління; інформація, методи, технічні засоби і інструменти.
10	Н. Мухом	Сукупність дій суб'єкта й об'єкта управління, які забезпечують процес управління.
11	Економічний механізм (http://www.ucoz.com.ua)	Система організаційно-управлінських рішень і прийнятих форм, методів, засобів, які належать до сфери управління й є частиною економіки підприємства.
12	Авторська класифікація	Система сукупності методів, принципів, інструментів і функцій управління, заснованих на узагальненні економічних інтересів суб'єкта й об'єкта управління з управлінням процесом регулятивних впливів на об'єкт, які належать до сфери управління й є частиною економіки підприємства.

факторів, але які утворюють певну цілісність, що прагне у своєму функціонуванні до досягнення конкретних цілей”, як відзначає М. Шкільняк. Як елементи системи виступають конкретні техніко-технологічні заходи в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, а також способи, прийоми, напрями діяльності в розрізі основних блоків [8].

М. Йохна акцентує увагу, що OEM — “структуроване ціле” елементів і відносин, в основі якого лежить узгодження інтересів підприємств машинобудування.

Рис. 1 Класифікація видів механізму управління

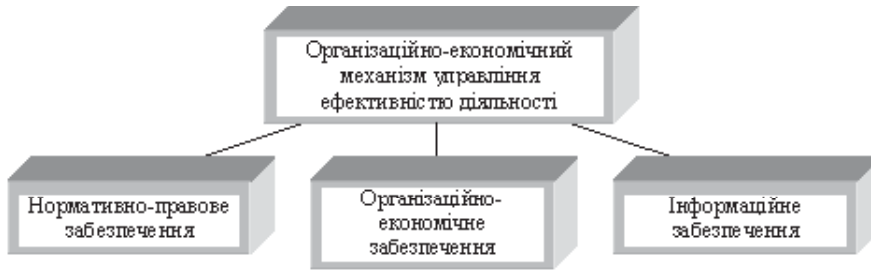

Рис. 2. Складові організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами

Учений відзначає необхідність урахування правових норм

Таблиця 2. Принципи функціонування механізму управління [узагальнено автором на основі 5]

Принципи функціонування механізму управління		
Загальносистемні	Стратегічні	Тактичні
матеріалізм	самоорганізація	результативність
об'єктивність	обмежена раціональність	економічність
наукова обґрунтованість	самовизначення	оперативність
відображення	диверсифікація	інформаційна прозорота та адресність
цілісність	резервування ресурсів	пропорційність
детермінізм	неперервна адаптація	мотивація
	рефлексія	

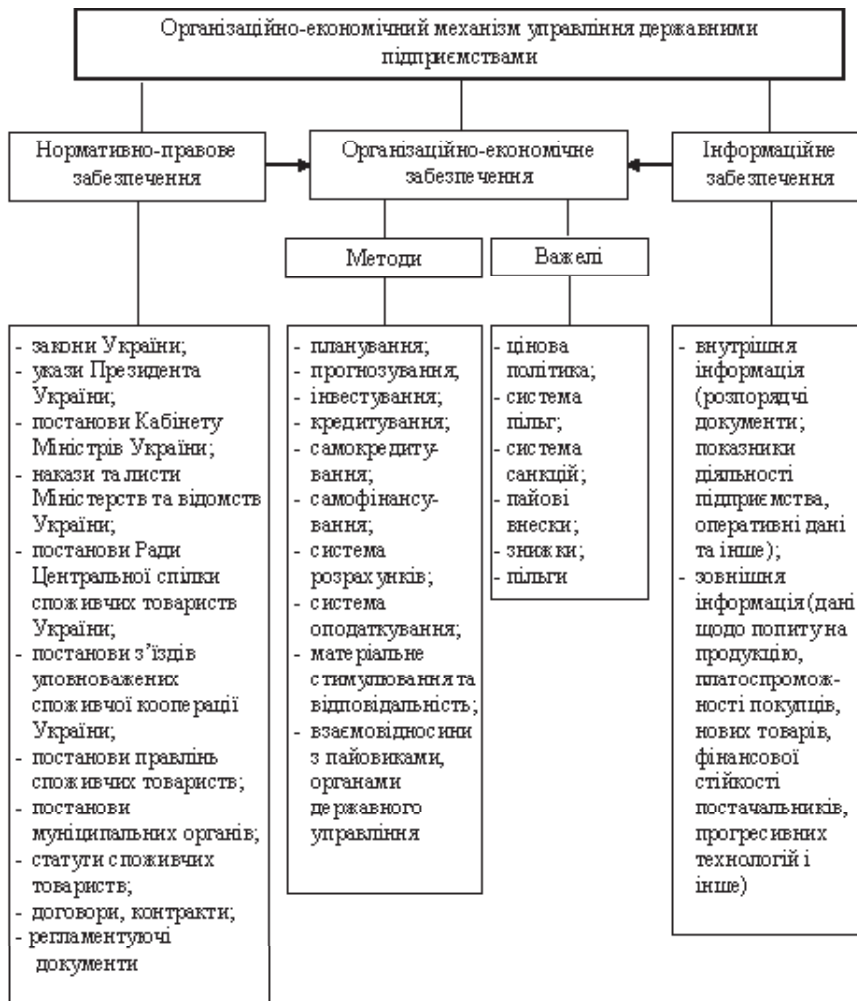

Рис. 3. Структура організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами

і підкреслює організаційно-правову сторону механізму [4].

Організаційно-економічний механізм за своєю природою є синтезом двох механізмів управління. В управлінні головну роль відіграє економічний механізм, який значною мірою впливає на формування і функціонування складових організаційного механізму. Як стверджують керівники різних підприємств, на практиці ці механізми є невіддільними один від одного.

Тому варто визначити організаційно-економічний механізм управління діяльності підприємств як оптимальну сукупність форм, структур, методів, інструментів і функцій управління, яка через економічні важелі його відносини з зовнішнім середовищем забезпечує цілеспрямоване оперативне регулювання діяльності за напрямками управління для відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам (рис. 2).

Організаційно-економічний механізм управління державними підприємствами (ОЕМУДП) має виконувати наступні завдання:

- 1) орієнтуватись на досягнення кінцевої стратегічної мети;
- 2) раціонально використовувати трудові ресурси, що беруть участь у процесі господарської діяльності, та підвищення їх продуктивності;
- 3) удосконалити методики та техніки підготовки і прийняття управлінських рішень;
- 4) розробка та впровадження системи показників ефективності функціонування об'єкта.

Основна мета механізму управління державними підприємствами - полягає у забезпеченні цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямками управління для забезпечення відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам.

Реалізація визначеної мети механізму управління є можливою за умови використання цілісної системи принципів (табл. 2).

Зазначені принципи характерні саме для державних підприємств, що дає можливість синтезувати форми, структури, методи та засоби управління як інструменти побудови, функціонування та розвитку механізму управління машинобудівними державними підприємствами в сучасних умовах.

Формування механізму управління державними підприємствами за наведеними принципами відповідає вимогам ринку, розвиває потенційні інноваційні можливості підприємств машинобудування, підвищує конкурентоспроможність у довгостроковому періоді, забезпечує оптимальний розвиток усіх складових бізнесу.

Варто зазначити, що механізм управління підприємствами характеризується структурою методів, які включають регулюючі механізми, функції, принципи базових елементів, що притаманні галузі машинобудування. До найбільш вживаних методів управління підприємствами слід віднести:

- статистичний аналіз. Він включає метод математичної статистики, метод теорії імовірності, теорію масового обслуговування, метод статистичних випробувань і метод статистичного імітаційного моделювання;

- факторний аналіз. Він базується на багатомірному статистичному дослідженні ряду чинників, які чинять як позитивний, так і негативний вплив на необхідні результати. Мета методу полягає у визначенні головних, найважливіших чинників впливу;

- методи дослідження операцій. Дана група методів включає теорію графів, теорію ігор та сітьове планування і управління;

- метод математичного програмування: лінійне, нелінійне, динамічне, статистичне та цілочислове;

- економіко-математичне моделювання. Економічні моделі дають змогу виявити особливості функціонування економічного об'єкта та на основі цього прогнозувати майбутню його поведінку при зміні будь-яких параметрів;

- експертні методи дослідження. Використовуються для діагностики стану об'єкта та подальшого прогнозування варіантів його розвитку. Експертні оцінки широко застосовуються в практиці техніко-економічного аналізу, оскільки вони дозволяють отримати відносно надійну, а інколи і єдину можливу інформацію.

Оцінка функціонування організаційно-економічного механізму управління державних підприємств та подальше прогнозування варіантів його майбутнього розвитку має проводитися за методом, який:

- має слугувати єдиною систематичною основою для безперервного процесу прийняття рішень;

- уможливило прийняття рішень з урахуванням їх реальної складності та наявних проблем;

- повинен мати механізм узгодження численних думок та стилів щодо прийняття рішень із метою уникнення конфліктів;

- повинен мати механізм кількісного ранжування для можливих рішень із метою уникнення несистематичності у процесі прийняття рішень, що відповідно відбивається на їх якості;

- має враховувати як кількісні, так і якісні параметри.

Підсумовуючи наведені вище підходи щодо формування принципів, функцій та завдань, доцільно запропонувати наступні складові організаційно-економічного механізму управління підприємств, які досліджуються.

Сутність управління підприємств в цілому полягає в досягненні підприємствами машинобудування головної мети — розвитку наявного потенціалу за мінімального використання ресурсів і максимальної ефективності виходу продукту.

Об'єктом управління в даному механізмі є господарська діяльність машинобудівних підприємств, а саме — нарощування наявного потенціалу.

Враховуючи зовнішні чинники впливу на діяльність досліджуваних підприємств, доцільно виділити ряд фінансових інструментів державного регулювання в галузі машинобудування, що мають безпосередній вплив на досягнення мети суб'єктів організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами (далі — ОЕМУДП). До них належать:

- держзамовлення;

- субсидії;

- дотації на розвиток інноваційної діяльності підприємств досліджуваної галузі;

- цільове фінансування;

- пільги та низькі відсоткові ставки;

- компенсації тощо [7].

Як видно з викладеного вище опису ОЕМУДП, його функціонування пов'язане з переробкою великих інформаційних масивів, обміном інформацією між його підсистемами і рівнями. Аналізуючи структуру ОЕМУДП (рис.3), його структурні елементи, неважко помітити, що для їх реалізації необхідно враховувати практично всі складові механізму.

Активне використання всіх зазначених елементів механізму в оптимальній послідовності, постійне їх корегування відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, обґрунтована та своєчасна реалізація організаційно-економічного механізму управління ефективністю діяльності підприємств роздрібною торгівлі сприяють прискоренню їх економічного розвитку, позначаються на їх конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок викладеному вище, слід також зазначити, що ОЕМУДП є багаторівневим та ієрархічним. Досягнення мети у такому механізмі — це орієнтація на управління розвитком потенціалу підприємств.

Теоретичні підходи довели економічну доцільність формування організаційно-економічного механізму управління підприємствами машинобудування для того, щоб зменшити відставання досліджуваної галузі економіки від світового рівня. Реалізація наявного потенціалу машинобудівних підприємств позитивно впливатиме як на досягнення економічної стабілізації, так і на забезпечення економічного розвитку на новій технологічній і технічній основі.

Література:

1. Ареф'єва О.В. Моделі прийняття управлінських економіко-організаційних рішень підвищення ефективності використанні виробничого потенціалу та критерії доцільності їх застосування / О.В. Ареф'єва, В.М. Михайленко, О.Л. Горяча // Проблеми інформаційних технологій. — Херсон: ХНТУ, 2007. — №1. — С.14—22.

2. Ганущак Л.М. Шляхи використання зарубіжного досвіду управління інноваційним потенціалом підприємств в Україні / Л.М. Ганущак // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — №4. — С. 135—142.

3. Грецак М.Г. Управління витратами / М.Г. Грецак / Інститут економіки і прогнозування. — К., 2007. — 480 с.

4. Йохна В.М. Інноваційні технології фінансового менеджменту та їх роль у обґрунтуванні й реалізації стратегії розвитку підприємства / В.М.Йохна, Є.Г. Рясних // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2010. — №3, т.3. — С.113—117.

5. Коротков Э.М. Исследование систем управления. — М.: ДеКА, 2006. — 288 с.

6. Минаев Э.С. Управление производством и операциями / Минаев Э.С., Агеева Н.Г., А. Аббата-Дага. — 2-е издание — М.: ИНФРА-М, 2006. — 239 с.

7. Рудченко О.Ю. Управління об'єктами державної власності / О.Ю. Рудченко, О.С.Ємельянов // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — №3. — С. 150—152.

8. Шкільняк М.М. Економічні основи формування системи управління державною власністю: монографія / М.М. Шкільняк. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. — 156 с.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2012 р.